

Ыйту-хурав

Лицея вёренме килес тетёр-и?

Вәхәт сисёнмесёрех иртет. Кёсөх 3 чёрёк те вёсленет. Ситес сұл вёренёве Муркаши лицейра тәсас кәмәллисен вара кәсәлхи вёренү сүлө вёсленессе кётмелле мар. Апрель уйәхәнчөх суйласа илессё кунта вёренме кёрекенсене.

Районта пурәнәкансем лайәх астәвәссё, 1999 сұлта усәлчө сәк вёрентү учреждениеё. Тёпрен илсен, сәмрәксене аслә вёренү заведениёсене вёренме кёме хатёрлес тёллөвө усрөс әна. Кәсәл «Муркаши лицей» муниципаллә вёрентү учреждениеё 10 сұл тултарасть.

Мёнле пурәнәть паян лицей? Мёнле енсемпә ёслесе пырацсё унта? Сәкән снчөн пёлөсённисем сахал марине шута илсе, эпё сәк кунсенчө лицей директорёне Н.Е. СМИРНОВА пүлтәм. Николай Евгеньевич вулакансене кәсәклантаракан Ыйтусем сине хаваспах хуравлама килёшрө:

– Паян Муркаши лицей 3 енпә ёслесе пырать. Пёрремөшө вәл – эфир вёрентү процесне индивидуализацияссине тёлө хурни. Сәкә кунта вёренекен кашни ачана тивөстөрөт. Ача хәйне валли вёренү планне хәй хатёрлет. Сәкна валли вәл чи малтанах пётём нормативлә документсемпә паллашаты. Вёренү планне тума ача хәш профессине суйласа илессе, хәш предмета тарәнрах вёренни әна сәк ёсрө кирлине, вәл мёнле спецкурса сүрес кәмәллине шута илетпөр. Расписанине те сәкна тёлө хурса хатёрлетпөр: кашни лицейст хәйән профиллә предметне суйласа илсе, сәв профиллә ушкәнсенчө ёслеме пултарасть. Сәпла вара ачасем лицейра тёл курсене вёреннипе пёрлөх профиллә предметсене те тарәннән вёренөссө: пёр класра вёренекенсенчөх кам хими урокне, кам истори урокне сүрет. Экзаменсене тытнә чухне лицейра вёренекенсем аслә вёренү заведенине вёренме кёме хәш предметпа экзамен мамалла, сәвна суйласа илессө, сәкән результатчө те куш умёнчөх. Иртенөх сүлөнчө лицейран вёренөс тухнә 49 сәмрәкран 41-шө республикари тата Рацсөйри аслә вёренү заведениёсене бюджет вырәнөсене түйөвсөр вёренме кёчөс.

– Лицейри кадетсем сине пәхсан, мәнәсләх туйәмё суралаты. Хәсәнтәпа хатёрлеме пусларәр вёсене?

– 2006 сұлтанпа. Шәпах сәкә лицей ёслөсө пыракан иккёмөш өн пулаты те. Кадетсене хатёрлөссине Чәваш Республикни вёрентү министрствин сертификачөпә туса пыратпәр. Кадет класөнчө ачасене патриотпа гражданин

пулма, сәккунсене хисөплеме, РФ Хөс-пәшаллә Вәйөсенчө, вәй структурисенчө, чрезвычайлә лару-тәрура кирлө енсене сирөплөтмө, сывә пурнәс йёркипе пурәнма хәнәхтаратпәр. Вәй структурисен вёрентү заведениёсене вёренме хатёрлетпөр пулин те ачасене, сәкә тёл тёллөвө тесе шутламастпәр. Чи кирли – ответләхә тужан чән-чән гражданина хатёрлөсси. Иртенөх вёренү сүлөнчө лицей пёрремөш кадетсене вёрентөсө кәларчө. 7 кадетран 4-шө вәй структурисен вёренү заведениёсене, ыттисем урах аслә вёренү заведениёсене вёренме кёчөс.

Пирөн лицейри кадетсем Вёрентү министрствин ирттерекен пётём мероприятисене хушәнассө, республикари кадетсенчөн чи пултаруллисем шутланассө. Нумаях пулмасть Тәвайра наукапа практика конференцияё иртрө. Унта 7 парнеллә вырәнә йышәнма пултартәмәр.

Паян лицейра 37 кадет вёренет. Вёсен хушшинчө Шалти ёсөн министрствин органөсенчө тата Хөс-пәшаллә Вәйөсенчө ёслеме вёренме кәяс текөсөм те, ытти аслә вёренү заведениёсене кәяс кәмәллисем те пур.

Каласа хәвармалла, право йёркине сыхлакансен ёсөн никёснө райони шалти ёсөн пайөн пусләхө Е.Д. Макаров ертсе пычө ку таранччөн, сәр службин никёсөсене – Муркаш тата Элөк Районөсен сәр коммиссарө А.Г. Прокопьев. Сәкән пек теори практикәна пөлөксен вёренни асәннә дисциплинасене тарәнрах әланса әша хывма май параты.

– Тата мён өнөпә ёслесе пыратәр?

– Паян акәлчан чөлхине

Лицейстсем – 2008 сұлта Сёне Шупашкарта иртенөх «Георгиевски бал» сөнтөрүсисем.

пёлни тата компьютерпа ёслеме вёренни сәв тери кирлине сәмрәксем хәйсем те лайәх әнланассө. Ситес сұлтан пуслас, тёллөхрен, Рацсөйри аслә вёренү заведениёсене гуманитарни өнөпә вёренме кәяс пулсан, обязательнай йёркепө ют чөлхөпө экзамен тытмалла. Сәкна тёлө хурса шәпах акәлчан чөлхине тарәннән вёрентөме пусларәмәр. Кунта сәк ёсрө пирө Оскар университетчөн акәлчан чөлхине вёрентөмө учебниксемпә ёслөни пысәк пулшү параты.

– Лицей усәлнә сүлсенчөх тёрлөрөн аслә вёренү заведениёсеме сыхәнү йөркөленнөччө. Халө мёнле?

– Паян тата республикари тёрлө аслә вёренү заведениёсеме тачә сыхәнә ёслөсө пыратпәр. И.Н. Ульянов ячөпө хисөплөксен Чәваш патшаләх университетчөн преподавателөсем вәл ө ку предмет тарәннән вёрентөмө килсөх сүрөссө пирөн пата. Сәвән пекех Чәваш патшаләх педагогика университетчөпә те әнәслә ёслөтпөр. Кадет класө Рацсөй Федерациячө наркотиксене сугассине контроллөссинө ёслөксен федераллә служба управленийөпә ёслөсө пырать. В.Н. Сивцов генерал-майор хәйән планөпә ирттерөт тёрлөрөн мероприятисене, хамәр тата тухса сүретпөр

вөсем патне. Кадетсене сәкән пек сыхәнү тытса пыни хәйсене те питө килөшет. Ытти ачасем пөлменнине пөлме, куртан май парассө сәкән пек тёл пулусем. Ситөнөксен әрусенчө патриотизм туйәмө сирөплөксөх пынине кәтартса параты сәкә. Ку тёлөшпө эфир 2007 сұлта «Неприкосновенный запас – дети Отчизны» наци программыне те кётөмөр. Ситес вәхәтрах кадетсем татах наркотиксене сугассине контроллөссинө ёслөксен федераллә служба управленийөпә ситөсө килөшө. Унта вөсене әнлә программа кётөт. Халхы вәхәтра кадетсем шәпах унта кайма хатёрленөсчө. Попечительсен Канашөн председателө, полиций генерал-майорө А.Г. Михайлов сұл ситмен сәмрәксене патриотизмла воспитани парассине хәй ертсе пырать. Вәл хәй те Муркаш лицейөнчө пёррө кәна мар пуллә. Кадетсене хәй аллипөх пакунсөм панә.

Шупашкарти 2-мөш номерлө лицейпа тата кооператив институтчөпә те тачә сыхәнүра эфир.

– Лицейстсем тёрлөрөн конкурссене малти вырәнөсене йышәнәссө, терөр. Иртенөх сүлхи ку тёлөшри үкерчөкпә паллаштарсан аванчө.

– Райони предмет олимпиадсенчө кәна тәхәр 1 вырән,

вун пёр 2 вырән, икө 3 вырән йышәнәтәмәр. Чәваш чөлхипө ирттернө республикари олимпиадәра та пирөн вёренекен 3 вырән йышәнчө. Ку сөс те мар, И. Н. Ульянов ячөпө хисөплөксен университет 10-11 классем хушшинчө ирттернө «Наукана – пёр утәм» олимпиадәра висө 3 вырән, «Пуләсләхә – пёр утәм» олимпиадәра висө 1 вырән, икө 2 вырән, икө 3 вырән йышәнчөс пирөн ачасем. Республикари наукапа практика конференциячөнчө те иккөн 2 вырәнпа таврәнчөс. Республикари кадетсен висө конкурссөнчө пирөн кадетсем 1 тата 2 вырәнсем йышәнчөс. Сәк списөкә татах та тәсма пулаты. Сәкна сөс палартас килет: лицейстсем пур конкурсра та малти вырәнсене йышәнма тәрәшәссө.

– Мёнле илөртүллө паян лицей ял ачишөн?

– Тёрлө йәлсенчөн вёренөссө пирөн патәмәрта. Хәйсөн пурнәс сүлне суйласа илме хатёрленөссө вөсем лицейра, хәйсөм тёллөн ёслеме, вёренме, пурәнма хәнәхәссө. Сәкә вөсене пурнәсра хәйсөн вырәнне тупма, әнәслә пулма пулшаты. Муркашра вөсене вёренме, хәйсөн вәйне курса ёненме пур майсөм те пур: кирөк хәш вәхәтра та Интернетта тухма пулаты, компьютер класө яланах усә, классенчө

тарән пёлү илме май паракан пётём вёрентү оборудованиё пур. Район центрөнчө физкультурәпа спорт комплексө, Спорт сүрчө пур, райони библиотөкара та кирлө литература тупма пётём майсөм пур, Тёрлөрөн кружоксене сүрөме пултарацсө. Лицейра пурәнма интернат та пур, вөсене кунне 4 хутчөн апатлантарассө. Унта вөсөмпө воспитательсемпө няньәсөм ёслөссө. Кунта ачасем пёр пысәк сөмьери пек туслә пурәнәссө.

Сәкна палартса хәвармалла. Кунта малалла вөренөс ёмөтлө ачасем килөссө. Лицейра вөсөм пёр-пёрне курса тата та ытларах малалла туртәнассө.

– Ситес сұл лиця килөксене мён каланә пултәр?

– Ситес сұл Муркаш лицейөнчө вөренөс текөксене олимпиада результатчөсөмпө йышәнәтпәр. Вәл апрелөн 25-мөшөнчө лицейра иртөт. Калас пулаты, кәсәл та икө өнөпә вёренме илетпөр: гуманитарни өнөпә кәяс төсен, вырәс чөлхипө тата Рацсөй историйөпө олимпиадәна хушәнмалла, естөтвәлла наука өнөпә кәяс төсен – математикапа тата физикапа тёрөслөмөллө хәйсөн пөлөвнө олимпиадәра. Кадет пулас текөксөн тата физкультурәпа хәйсөн пултарулахө кәтартмалла.

Олимпиадәна хушәнма вёренекенсен заявлени сүрса мамалла тата личноса сирөплөксен документта (паспорт ө вёреннө сөртөн панә справка) кәтартмалла. Заякәсене мартан 24-мөшөнчөн пуслас апрелөн 22-мөшөчөн сәк адреспа тәрәтмалла: Муркаш ялө, Октябрө 50 сұл урам, 34-мөш сурт, Муркаш лицейө. Телефон: 6-21-49.

Олимпиада лицейра 10 сөхөтө пусланать. Заданисене олимпиадәра 180 минутра пурнәшләмалла.

Юлашкнчөн сәкна каласа хәварас килет. Пирөн патран вөренөс тухнисем лиця килсөх сүрөссө. Пурнәсра хәйсөне сәк вырәнәна тупма шәпах лицей пулшанине палартассө, сәкәншән лицейра ёслөксенөне тав тәвәссө.

– Тавах, Николай Евгеньевич, каласушән.

Л.ПАВЛОВА каласнә.

Шкулсенчөн хыпарлассө

Экскурсия – йёлтөрпө

Нумаях пулмасть, пёр илемлө кун, Кашмашри пётөмөшлө пёлү паракан тёл шкул ачисем күршөсөм патне хәнәна кайма шутларөс. Лев Андреевич тата Игорь Андреевич Яриковсем пусарнипө пулчө-ха ку. Сәк хастар вёренекенсем илсе кайрөс те ёнтө Сатракассинчи вәтам шукла. 5-9 классенчө вёренекенсем йёлтөрсөм сүрса сұла тухрөс. Тавралах ача-пәча сассинө янәраса сөс тәчө. Эх, аван-сөкә сәртран «вөсө анма!» Санталәкө те ачасем майлә пулчө тейөн: иртенпөх лапка-лапка шур юр сәвать, сивө те мар. Сәвәнпах пуль йёлтөрсөсөн пит-кусөсенчөн хаваслә куллә татәлмасть. Көсөх палартнә сөре ярәнса ситрөмөр.

Сатракассинчи историпө краеведени музейөнчө Кашмашсене Э.Д. Ярикова, М.М. Дмитриев, Л.В. Никитина әшшән кётөсө илчөс. Вөсө музей пёлөмөсөм тәрәх илсө сүрөсө кунти экспонатсемпө, стөндөсемпө, альбомсемпө паллаштарчөс. Ачасөмшөн уйрәмах чәвашсөн авалхи сн-пүсөпө паллашни кәсәклә пулчө. Пирөн несёлөмөрсөм тахсан усә курнә чүлмөксөм, савәтсөм, пир-авәр тёртмөлли станоксөм те пур кунта. Эльвира Дмитриевна вара кашни япала снчөн тёллөн әнлантараса пачө.

Марс Михайлович ачасене музейән иккёмөш пёлөмөнчи стөндөсемпө, документсемпө паллаштарчө. Питөх те кирлө ёс тәвәссө Сатракассинсем. Ку тәрәхра суралса уснө, ёсрө чапа тухнә снчөм снчөн каласа паракан сән үкерчөксөм нумай. Сәв шутрах «Свобода» хусәләхән пултаруллә ёсчөнөсөмө те паллашма май пур. Мана уйрәмах сәк шуклота ёслөксен тёрлө вәрсәсене хушәннә паттәрсөне манманни савәнтарчө те, тёлөтөрчө те. Тәван сөр-шывән Аслә вәрсинчө сәпәснисөм, пус хунисөм снчөн материал нумай пусарни сисөнөт. «Иртнисөр малашләх сук», – тецсө. Шәпах сәв иртнинө әруран әрәва парса хәварма кунта пур майсөм те пур. Апла пулсан сәк музейра пёлмөлли-курмалли нумай.

Экскурсия килнө кашни ача хәйне валли мөн те пулин усәллине тухрөх пуль тетөп. Пирө кәмәллә кётөсө илсө әшшән әсатса янә вёрентөксөнө тав сәмахө калас килет.

Елена ЕРДУКОВА.

Кашмаш шуклө.

Районән паллә сннисөм

Учитель пулмах суралнә

Марина Виссариевна Данилова 18 сұл Нискәсси шкулөнчө вырәс чөлхипө литературине вөренөт. 1988 сұлта институт пөтернө хысән тәван района ёслөме таврәнәть, Муркаш шкулөнчө висө сұл ёслөнө хысән хәй вөреннө Нискәсси шкулне ёслөме кушаты.

Марина Виссариевна хәйән илемлө таса каласәвөпө, сөпөс сассинө тыткәна илет. Уроксөне тёрлө мөлсөмпө ирттерни ачасене уйрәмах килөшет. Грамматика вәйиисөмпө, тестөсөмпө усә курса диспутсөм, пултарулах урокөсөм ирттерсө ачасөн пөлөвнө тёрөслөт, каласура сүрәва аталантараты.

Пурнәс улшәннә май вёрентү тытәмө те учитель сөнөллө ёслөме хистөт. Аслә категориллө учитель сөнөллөксөмпө әнлә усә кураты. Воспитанипө вёрентү ёснө «Информация коммуникатив технологиясөмпө усә курнин витөмө» методикәна пәхәнса пурнәсләт.

Марина Виссариевна хәйөн ёс опычөпө учительсөне район тата республика шәйөнчө паллаштараты, усә уроксөм, мастер-классөм ирттерөт. Сүлсөрен иртөксөн патшаләх пёрлөхлө экзаменөсөнчө те унән вёренекөнөсем лайәх пёлү кәтартассө. 2005 сұлта К. Леонтьев, 2007 сұлта А. Яндушкина сәв экзаменсөнчө 100 балл пухма пултарчөс.

Вырәс чөлхине тарәнрах вөренөс текөксөмпө уйрәммән ёслөт тәрәшуллә вёрентөксөнө, вөсене шырав-төпчөв ёсөсөне явәстәрәт. Район тата республика шәйөнчи олимпиадәсенчө вара малти вырәнсене сахал мар йышәннә унән вёренекөнөсөм. 2005 сұлта «Чи лайәх учитель?» тата 2007 сүлхи «Чи лайәх класс ертүси» конкурсра 2-мөш вырән сөнөсө илнөскө, Рацсөй Федерациячөн Президентчөн Грантне сөнөсө илөс конкурсра та хушәнмасәр тәмарө.

Унән тёл тёллөвө – сәмрәксөне лайәх пёлү панисөр пуснө вөсөн чунне илөм күрөсси, ыра кәмәл парнөлөсси. «Кашни ача хәйне тивөслө тытма пөлтөр, калас шухәшнө усәмлән та көксөн палартма пултартәр», – тет вәл. Марина Виссариевна хавхалантараса пыни ачасөне сөнө вәй хушаты, малалла әнтәлма хистөт. Вәл ертсө пыракан класс ачисөм пултаруллә. ыра кәмәллә, лара-тәра пөлмен тәри пек ёсчөн класс ертүси – ачасөмшөн чи лайәх вёрентөксөн. Хәйөн сәпәйләхөпө, ёсчөнлөхөпө ыра ят сөнөсө илнө пирөн ёсчөшөмөр. Әна мөншөн юратни никамшән та вәртәнлөх мар. Шкул ачишөн учитель хәйсөмпө пёрлө йёлтөр сүрса вәрмана сұл тытнни, ватә снчөне пёрлө пулшима кайни, хулана экскурсийсене сүрени, паллә снчөсөмпө тёл пулусөм йөркөлөни питөх те пёлтөрөшлө. Чи пахи вара – учитель хәйөн ёснө чунтан юратни, вёренекөнөсөмшөн тәван пөпкисөм пөкөх тәрәшни. Сәвәншәнах әна мөн пур ача-пәча, ашшө-амәшө, пёрлө ёслөксөнөм юратацсө.

Әнлә тавра курәмлә педагогән алли витөр тухнә В.И. Бычков халө педагогика наукин кандидачө, Чәваш патшаләх педагогика университетөнчө пусләмәш классөн кафедринчө вәй хураты. Мал ёмөтлө хөр-упраспа яш-көрөм юрататы ыра кәмәллә вөрентөксөнө. Шкултан тахсанәх вөренөс тухнә пулсан та манмассө хәйсөн иккёмөш амәшнө, пёр вөсөм шукла кёрсө тухәссө, уявсөмпө саламлассө, тәтәш шәнкәравласа пурнәсөпө кәсәкланассө. «Салам! Сывләхәрсөм мөнлө? Эсир ирттернө уроксөм паян та куш умөнчө...», – тецсө.

Р. СЕМЕНОВА,
Нискәссинчи вәтам шкул директорөн сүмө.

Вулакан пултарулахө

Ах, аван-сөкө шкулта!

Ах, аван-сөкө шкулта Выляма та шутлампө, Урок хысән туссөмпө Вуламашкән көнөкө.

Дима СОКОЛОВ.

Шкулта

Эфир пөчөк ачасөм Шкула куллөн сүретпөр, Чәвашла та вырәсла Каласма пөлөтпөр, Такәнмасәр вулама Вөренөс ситөтпөр.

Клава МАКСИМОВА.

Юратнә шкул

Атапай шкулөн илөмө Курәнса тәрәть тастан. Ыра чуллә ачасөм те Ас пухәсчө-сөкө кунта.

Таса сүтә классөне Вөренөсчө-сөкө вөсөм. Юратацсө сәк шукла Районти нумай снчөсөм.

Төрөс сұл сине тәма Пулшәсчө-сөкө кунта, Утәмсөм тума мала Лайәх та хитрө шкулта.

Оксана САДОВНИКОВА.
Атапай шкулөнчө вөренөксөнөсөм.